

Μακεδονικά

Τόμ. 22, Αρ. 1 (1982)

Παρατηρήσεις στη γλώσσα των επιγραφών
ρωμαϊκής εποχής της Δυτικής Μακεδονίας

Δημήτρης Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.534](https://doi.org/10.12681/makedonika.534)

Copyright © 2014, Δημήτρης Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. (1982). Παρατηρήσεις στη γλώσσα των επιγραφών ρωμαϊκής εποχής της Δυτικής Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 22(1), 485–491. <https://doi.org/10.12681/makedonika.534>

Σ Υ Μ Μ Ε Ι Κ Τ Α

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΠΙΓΡΑΦΩΝ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Ἀπὸ τὸ ἐπιγραφικὸ ὕλικό ποῦ ἔχουμε συγκεντρώσει γιὰ τὴν ἐκδοσὴ ἐνὸς *Corpus* τῶν ἀρχαίων ἐπιγραφῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντλήσει πολὺτιμες πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴ γλωσσικὴ κατάστασις ποῦ ἐπικρατοῦσε στὴ Δυτικὴ Μακεδονία κατὰ τὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ. Ἐτσι διαπιστώνει κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὶς ἐπιγραφὰς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐλάχιστες μόνον εἶναι γραμμένες στὴ λατινικὴ γλῶσσα. Κι αὐτὲς μάλιστα οἱ ἐλάχιστες λατινικὲς ἐπιγραφὰς εἶναι ἰδιωτικὲς (Ρωμαίων ἢ ἐκλατινισμένων Θρακῶν) καὶ προέρχονται—ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ τῆς Αἰανῆς—ἀπὸ οἰκισμοὺς ποῦ βρισκόνταν κατὰ μῆκος τῆς περιφέρειας Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἢ ποῖα ἀποτελοῦσε πραγματικὴ ἐστία ἐκρωμαϊσμοῦ. Ἀπὸ τὴ διαπίστωση αὐτὴ ὀδηγεῖται κανεὶς στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ κατάρτιση δὲν ἐθίξε γλωσσικὰ τοὺς Δυτικομακεδόνες, οἱ ὅποιοι ἐξακολουθοῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀποκλειστικὰ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα τόσο στὴ δημόσια ὅσο καὶ στὴν ἰδιωτικὴ τους ζωὴ. Ἀντίθετα μάλιστα τὸ πολυπληθέστερο ἑλληνικὸ πληθυσμιακὸ στοιχεῖο τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ὅπως δεῖχνουν οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς, εἶχε ἀφομοιώσει γλωσσικὰ κι ὅλα τὰ ξένα ἔθνη καὶ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς (Ἀνατολίτες, Θράκες, Ἰλλυριοὺς καὶ Ρωμαίους).

Οἱ ἑλληνικὲς ἐπιγραφὰς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ποῦ ὅλες σχεδὸν ἀνήκουν στὰ αὐτοκρατορικὰ χρόνια, εἶναι γραμμένες στὴν Κοινὴ¹ μὲ ὀρισμένους ἀρχαϊσμοὺς, ποῦ ὀφείλονται πιθανῶς στὴ γεωγραφικὴ ἀπομόνωση τῆς χώρας. Ἐξαιρεση ἀποτελοῦν τὰ ἐπιγράμματα, ποῦ εἶναι γραμμένα στὴν ἄττικη, καθὼς καὶ οἱ ἐπιγραφὰς (= ὑπογραφὰς) τῶν καλλιτεχνῶν, ὅπου χρησιμοποιεῖται ὁ ἀρχαϊκὸς ρηματικὸς τύπος ἐπόησα (ἀντὶ ἐποίησα)². Ἡ ἀρχαϊστικὴ τάσις τῶν Δυτικομακεδόνων φαίνεται καθαρὰ στὴν κλίσι τῶν ἀνθρωπωνυμίων, ποῦ ὅλα σχεδὸν κλίνονται σύμφωνα μὲ τοὺς γραμματικὸς τύπους τῆς ἄττικῆς διαλέκτου. Πολὺ χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ ὀνόματος *Λεωνίδας* στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων³, ποῦ τὴ μιὰ φορὰ κλίνεται σύμφωνα μὲ τὴν ἄττικὴ διάλεκτο (γενικὴ σὲ -ου) καὶ τὴν ἄλλη σύμφωνα μὲ τὴν Κοινὴ (γενικὴ σὲ -α).

Σχετικὰ μὲ τὰ γένη καὶ τὴν κλίσι τῶν οὐσιαστικῶν, ἀξιοσημειώτα εἶναι ὀρισμένα σφάλματα ποῦ ἐπισημαίνει κανεὶς σὲ μερικὲς ἐπιγραφὰς. Πρόκειται γιὰ τὴν αιτιατικὴ τὸν ἀρχιερῆ (ἀντὶ τὸν ἀρχιερέα) σὲ ἐπιγραφὰς ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας⁴ καὶ γιὰ τὶς δοτικὲς τοῖς Ὁρέστοις (ἀντὶ τοῖς Ὁρέσταις) καὶ τῆ θεῶ (ἀντὶ τῆ θεᾶ), ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ

1. Σχετικὰ μὲ αὐτὴ βλ. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, I, München 1934/39, 216 κέ., ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Πρβ. Α. Κ ε ρ α μ ὀ π ο υ λ ὀ υ, «Ἡμερολόγιον Μεγάλης Ἑλλάδος», 1922, 311. Ν. Πα π α δ ᾶ κ ι, Ἐκ τῆς Ἄνω Μακεδονίας, «Ἀθηνᾶ» 25 (1913) 434, ἀρ. 15.

3. Α. Woodward, JHS 37 (1913) 337 κέ.

4. Φ. Π ἔ τ σ α, Διόρθωσις ἐπιγραφῆς Ἁγίου Ἀχιλλεῖου, «Μακεδονικὰ» 6 (1964/65) 287-291=SEG 24 (1969), ἀρ. 588=Bull. ἑρ. 1966, 388, ἀρ. 238.

πρώτη συναντιέται στο δόγμα των Βαυτουναίων¹ και ή άλλη σε άπελευθερωτική πράξη από την Έξοχή². ΌΑ. Woodward θεωρεί σωστή τη δοτική Όρέστοις, πού, κατά τη γνώμη του, προϋποθέτει ονομαστική Όρέστοι³. Αντίθετα ό Ν. Παπαδάκις σωστά ύποστηρίζει ότι ή δοτική αυτή είναι μεταπλασμός τής στιγμής σύμφωνο με τά πολλά δευτερόκλιτα⁴. Τέλος, από άποψη όρθογραφίας, άξίζει νά σημειωθεϊ ότι σε όλες σχεδόν τες έπιγραφες παραλείπεται τό προσγεγραμμένο γιώτα. Η κατάργηση αυτή του γιώτα άποτελεί χαρακτηριστικό φαινόμενο τής Κοινής κατά την άυτοκρατορική έποχή⁵.

Στή μεταγραφή λατινικών λέξεων και ονομάτων, όπως μπορεί νά διαπιστώσει κανείς από τά παραδείγματα πού παραθέτουμε άμέσως παρακάτω, ύπάρχει ή ίδια άντιστοιχία άνάμεσα στους έλληνικούς και λατινικούς φθόγγους πού συναντούμε και στις έπιγραφές του ύπόλοιπου έλληνόφωνου κόσμου:

1) ε=λατιν. ε: Π ε τ ρ ω ν ι ο ς / α (σε άναθηματικές έπιγραφές από την Αϊανή και την Άνω Κώμη Κοζάνης, βλ. Λιούφη, Ίστορία Κοζάνης, 32-33=Κ. Σιαμανόπουλου, Αϊανή, 148 και 205).

2) ο=λατιν. υ: Κ ό υ ν τ ο ς (στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. Μ. Δήμητσα, Ή Μακεδονία, άρ. 216=Β S A 18 (1911/12) 185-186, άρ. 34 και σε έπιγραφές από την άρχαία Λύκα κι από την Πόλη τής Μικρής Πέρσπας, βλ. Φ. Πέτσα, Διόρθωσης έπιγραφής Άγίου Άχιλλείου, «Μακεδονικά» 6(1964/65) 287=Bull. έρ. 1966, 388, άρ. 238=SEG 24 (1969), άρ. 588. Α. Άνδρειομένου, ΑΔ 22 (1967), Χρονικά, Β', 416), Π ό π λ ι ο ς (σε έπιγραφη του 3ου μ.Χ. αϊώνα από τη Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παπαδάκι, Έκ τής Άνω Μακεδονίας, «Άθηνά» 25 (1913) 436-437, άρ. 20=Μ. Alexandrescu-Vianu, Les stèles funéraires de la Macédoine romaine, «Dacia» 19 (1975) 196, άρ. 81).

3) η=λατιν. ε. Α υ ρ ή λ ι ο ς (σε έπιγραφές από την περιοχή τής Φλώρινας, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 439, άρ. 25. Α. Κεραμόπουλου, ΑΔ 14 (1931/3), Παράρτημα, 38⁷ άρ. 14. Μουσείο Φλώρινας, άρ. 11, 14, 20).

4) ω=λατιν. ο: Ά ν τ ώ ν ι ο ς (σε έπιγραφή από τη Δρούσκα-στό μυχό τής Βεγορρίτιδας λίμνης, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 435, άρ. 17).

5) αι=λατιν. ae, ai: Α ι λ ι ο ς (στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου βλ. Δήμητσα, Ή Μακεδονία, άρ. 16=Β S A 18 (1911/12) 185-186, άρ. 34 και σε έπιγραφη του 161-180 μ.Χ. τής Αϊανής, βλ. Δ. Κανασούλη, Τό κοινόν των Έλιμωτών, «Μακεδονικό Ήμερολόγιον Σφενδόνη» 1959, 209 κέ. (=Πρακτικά Β' Διεθνούς Συμποσίου Άρχαίας Μακεδονίας II, 130). F. P a r a z o g I o u, «Ζίβα Antika» 9 (1959) 163=SEG 17 (1960) 83, άρ. 313), Γ ν α ι ο ς (σε έπιγραφη των Γρεβενών, βλ. Ν. Παπαδάκι, δ.π., 446, άρ. 43), Μ α κ ή ν α ς (σε έπιγραφη από τό Σύνδετρο Γρεβενών, βλ. Π Α Ε 1936, 67=Α Α 52 (1937) 148, Γ ά ι ο ς (στο δόγμα των Βαυτουναίων (βλ. J H S 33 (1913) 339), στον έφηβικό κατάλογο του Σισανίου (Δήμητσα, Ή Μακεδονία, άρ. 216=Β S A 18 (1911/17) 185-186, άρ. 34) και σε έπιγραφη από την Άνω Κώμη (Κ. Σιαμανόπουλου, Αϊανή, 205).

6) αυ=λατιν. au, av: Α υ ρ ή λ ι ο ς (βλ. πιό πάνω), Κ λ α υ δ ι ο ς (στον έφηβικό κατά-

1. Βλ. πιό πάνω, σ. 485, σημ. 3.

2. Μουσείο Κοζάνης, άρ. 146. Σε άλλες άπελευθερωτικές πράξεις από την Έξοχη και τό Βοσκοχώρι (Μουσείο Κοζάνης, άρ. 147 και 169) ύπάρχει ό σωστός τύπος ή θεά.

3. Α. Woodward, δ.π.

4. Ν. Παπαδάκι, Εϊς τό δόγμα των Λαπιναίων, «Άθηνά» 25 (1913) 464.

5. Βλ. S. R e i n c h, Traité d'Épigraphie Grecque, Paris 1885, 270-271. C. h. D u n a n t - J. P o u i l l o u x, Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II. De 196 avant J.C. jusqu, à la fin de l'Antiquité, Paris 1958, 206-207.

λογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Φ λ α ὐ ι ο ς (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, Α Ε 1936, 3, ἀρ. 3).

7) *ει=λατιν*. Γ: Ἀ ν τ ω ν ε ἴ ν ο ς (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 2ου μ.Χ. αἰ. ἀπὸ τὶς Πέτρες Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 431, ἀρ. 3).

8) *ου=λατιν*. ὤ, ν: Λ ο ὐ κ ι ο ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Π ο ὐ π λ ι ο ς (σὲ ἐπιγραφή τῆς Αἰάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου, δ.π., 148), Σ ε κ ο ὕ ν - δ ο ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου), Ο ὕ α λ έ ρ ι ο ς / α (στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων, βλ. J H S 33 (1913) 339) καὶ σὲ ἐπιγραφή τῶν Πύργων Ἐορδαίας (βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π. 434, ἀρ. 15) Σ υ λ ο υ α ν ὸ ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Φ λ α - ο ὐ ἴ ο ς (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας, βλ. Φ. Πέτσα, δ.π. Bull. ép. δ.π.).

9) *β=λατιν*, β, ν': Β ἄ σ σ ο ς (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Παλαιογράτσιανο, βλ. L. Heuzey, Le mont Olympe et l'Acarnanie, ἀρ. 44=Δήμιτσα, Ἡ Μακεδονία, ἀρ. 207=R. Roussel, R E G 27 (1914) 455=Baegel, De Macedonum sacris, 192), Γ ι β έ ρ ι ο ς (στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Φ λ ἄ β ι ο ς (βλ. πιὸ πάνω).

10) *π=λατιν*. β, ρ: Π ὀ π λ ι ο ς (βλ. πιὸ πάνω), Π ρ ὀ κ λ ο ς (στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων καὶ στὸν ἐφηβικὸ κατάλογο τοῦ Σισανίου, βλ. πιὸ πάνω), Π ρ ε ἴ μ ο ς (στὸ δόγμα τῶν Βαττυναίων, βλ. πιὸ πάνω) καὶ σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀχιλλεῖο Πρέσπας (βλ. Φ. Πέτσα, «Μακεδονικὰ» 15 (1975) 311=S E G 24 (1969), ἀρ. 589).

Τέλος, στὶς ἐπιγραφές ρωμαϊκῆς ἐποχῆς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας διαπιστώνει κανεὶς τὴν παρουσία διαφόρων γλωσσικῶν φαινομένων φωνηεντισμοῦ καὶ συμφωνηεντισμοῦ ποὺ ἄλλα ἀπὸ αὐτὰ ὀφείλονται στὴν ἐπίδραση τοῦ προφορικοῦ λόγου, ἄλλα σὲ λάθη τῶν χαρακτηριστῶν κι ἄλλα σὲ βαρβαρισμοὺς (ἰδίως στὶς ἐπιγραφές τοῦ ξένου πληθυσμακοῦ στοιχείου) Τὰ γλωσσικὰ αὐτὰ φαινόμενα ποὺ ἔχουμε ἐπισημάνει εἶναι βέβαια κοινὰ, κατὰ τὴν περίοδο αὐτῆ, στὶς ἐπιγραφές ὀλόκληρου τοῦ ἑλληνόφωνου κόσμου. Ὡστόσο κρίναμε σκόπιμο νὰ τὰ παραθέσουμε πιὸ κάτω μὲ τὰ παραδείγματα ποὺ μᾶς δίνουν οἱ ἐπιγραφές, γιατί πιστεύουμε ὅτι ἀποτελοῦν χρήσιμα στοιχεῖα γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας.

Ι. Φαινόμενα φωνηεντισμοῦ

Α' Φωνήεντα

1. η

α) Ἰων. η ἀντὶ τοῦ ἄττ. α²: φ ι λ ι ἦ ς (ἀντὶ φιλίας) (σὲ ἐπίγραμμα ἀπὸ τὸ Μπουφάρτι Κοζάνης, βλ. Ν. Παππαδάκι, Ἐκ τῆς Ἄνω Μακεδονίας, «Ἀθηνᾶ» 25 (1913) 4/45 ἀρ. 37),

1. Βλ. A. B l a s s, Über die Aussprache des Griechischen, Berlin 1888, 106 κέ. M e y e r, Griechische Grammatik, Leipzig 1896, 313. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, I, München 1934-39, 207. T o ὅ Ἰ δ ι ο ὕ. Grammatik der pergamenischen Inschriften, Berlin 1898, 105. K r e t s c h m e r, Die Entstehung der Koine, Wien 1901, 15. M e i s t e r h a n s, Grammatik der attischen Inschriften, Berlin 1900, 77. N a c h m a n s o n, Laute und Forme der magnetischen Inschriften, Uppsala 1903, 75 κέ. H a u s e r, Grammatik der griech. Inschriften Lykiens, Basel 1916, 56. G. M i h a i l o v, Ezikăt na grăckite năpisi ot Bălgarija, I. Fonetika, Sofia 1940, 51.

2. Βλ. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, 187. M e y e r, δ.π., 95. K r e t s c h m e r, δ.π., 29 κέ. N a c h m a n s o n, δ.π., 27 κέ. M e i s t e r h a n s, δ.π., 16 κέ. H a u s e r, δ.π., 23. R ū s c h, Grammatik der delphischen Inschriften, I, Berlin 1914, 42 κέ. G. M i h a i l o v, δ.π., 15-16.

Ἰε ρ η τ ε ύ ο ν τ ο ς (=ἱερατεύοντος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Γεώργιο Γρεβενῶν, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 446, ἀρ. 40), Ἰε ρ η τ ε ύ σ α ν τ ε ς (=ἱερατεύσαντες) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Καισαρεία, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 44).

β) ἡ ἀντι εἰ': ἐ π ο ἰ ἦ (=ἐποίει) (σὲ ἐπιγραφή (=ὕπογραφή) γλύπτη ἀπὸ τὴ Σηλιά Κοζάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου κ.ἄ., Γνωριμία μὲ τὸν νομὸν Κοζάνης, 144).

γ) ἡ ἀντι ι': Ἄ μ φ υ τ ρ ῆ τ η (=Ἄμφιτρίτη) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Περδίκκα Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 894).

2. ι

α) ἡ ἀντι ε³: θ ι ο τ ἄ τ ο υ ς (=θεοτάτους) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴς Πέτρης καὶ τὴ Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 432, ἀρ. 8, 437, ἀρ. 21).

β) ἡ ἀντι η: Ἀ ὐ ρ ἰ λ ἰ α (=Ἀδρηλία) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὴν Ἀχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 14 (1931/32), Παράρτημα, 38, ἀρ. 14). Στὸν δ' στίχο δμως ὑπάρχει ὁ σαστός τύπος Ἀ ὐ ρ ἰ λ ι ο ς, ποὺ δείχνει ὅτι ὁ χαρακτὴρ εἶχε γνώση τῆς ὀρθογραφίας αὐτῆς.

γ) ἡ ἀντι ι: Δ ὐ ἰ (=Δι) (σὲ ἐπιγραφή τῆς Κοζάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, Ἀρχαιολογικὰ Χρονικά, «Μακεδονικά» 2 (1941/42) 638, ἀρ. 89=J H S 66 (1946) 163), Ἄ μ φ υ τ ρ ῆ τ η (=Ἄμφιτρίτη) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Περδίκκα Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 894).

3. ο

α) ἡ ἀντι ου: ἐ π ι μ ε λ ο μ ἔ ν ο υ (=ἐπιμελουμένου) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξη ἀπὸ τὴν Ἐξοχή: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 146).

β) ἡ ἀντι ω: Ζ ο ἦ (=Ζωή) (σὲ ἐπιγραφή τοῦ Μουσείου Φλώρινας, ἀρ. 20), Ζ ο ε ἰ χ η (=Ζωεῖχη) (σὲ ἀπελευθερωτικὴ πράξη τοῦ 275 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἐξοχή: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 147).

γ) ἡ ἀντι ο⁴: Θ ε ῶ δ ω ρ ο ς (=Θεόδωρος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Κρόκο Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 12), δ ε ὀ μ ε ν ο ς (=δεόμενος) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Βοσκοχώρι: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 169), ὄ ν α ρ (=ὄναρ) (σὲ ἀναθηματικὴ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Ἄνω Κώμη Κοζάνης, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου, Αἰανή, 205).

4. Ἀποβολὴ φωνηέντων

α) -ιος/-ις: Ε ὐ τ ὄ χ ι ς (=Εὐτόχιος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἐλευθέριο Κοζάνης: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 178), Ι ο ὄ λ ι ς (=Ἰούλιος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Καισαρεία, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 43).

β) Ἄλλα φωνήεντα: Ἄ ὐ σ σ τ ρ α τ ο ς (=Λυσίστρατος) (σὲ ἐπιγραφή ἀπὸ τὸ Δρέπανο

1. Βλ. S. Reinach, δ.π., 265-266.

2. Βλ. Blass, δ.π., 32 κέ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 186. Τοῦ Ἰδίου, Grammatik der pergam. Inschriften, 46 κέ. Meyer, δ.π., 132 κέ. Meisterhans, δ.π. 19. Nachmanson, δ.π., 37 κέ. 37 κέ. Hauser, δ.π., 25 κέ. Kretschmer, δ.π., 7. Rüsck, δ.π., 63. Mayer, Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit, I, Berlin/Leipzig 1923, 82 κέ. G. Mihailov, δ.π., 16-17.

3. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 275 b.

4. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 392 κέ. Τοῦ Ἰδίου Grammatik der pergam. Inschriften, 94. Nachmanson, δ.π., 63. Blass, δ.π., 35. Meisterhans, δ.π., 24, 68. Hauser, δ.π., 48 κέ. Mayer, δ.π., 138 κέ. Rüsck, δ.π., 144 κέ. Thumba, Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus, Strassburg 1901, 143.

Κοζάνης, βλ. ΑΕ 1936, 6, άρ. 7.), Π ά ρ μ ο ν ο ς (=Παράμονος) (σέ επιγραφή από τις Πέ-
τρες, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 430-431, άρ. 1), Π ρ ό κ λ ο ς (βλ. πιό πάνω).

Β' Δίφθογγοι

1. αι

α, αι αντί ε: ά ν α ί θ η κ ε ν (=άνεθηκεν) (σέ επιγραφή από την Πτολεμαίδα: Μου-
σειο Κοζάνης, άρ. 153), Ο ύ α λ υ ι ρ ί α (=Οθαλερία) (σέ επιγραφή άπ' τούς Πύργους 'Εορ-
δαίας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 434, άρ. 15).

β) ε αντί αι': Α ρ α β έ ο ς (=Αρραβαίος) (στέ περίφημο δόγμα τών Βαττυναίων, βλ.
Ν. Παππαδάκι, Είς τό δόγμα Λατιναίων τής 'Ορεστίδος, «'Αθηνά» 25 (1913) 462 κέ.), 'Ε α -
ν η (=Αιανή) (σέ επιγραφή τής Αιανής, βλ. Χ. Μακαρόνα, 'Εκ τής 'Ελμείας και 'Εορδαίας,
Α Ε 1936, 3, άρ. 3), γ υ ν ε κ ό ς (=γυναικός) (σέ επιγραφή από την 'Αχλάδα Φλώρινας,
βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 14 (1931/32), Παράρτημα, 40, άρ. 16), κέ (=και) (σέ επιγραφές
άπό την 'Υδροσθα (βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, άρ. 23), από την 'Εξοχή (Μουσείο Κοζά-
νης, άρ. 146) και σέ επιγραφή του Μουσείου Φλώρινας, άρ. 5), π ε δ ί φ (=παιδίφ) (σέ
επιγραφή από την Τσοόκα Καστοριάς, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 442, άρ. 32), π ε δ ί ω ν
(=παιδίων) (σέ επιγραφή από την 'Υδροσθα, βλ. πιό πάνω), π ε δ ά ρ ι ο ν (=παιδάριον)
(σέ άπελευθερωτική πράξη από την 'Εξοχή: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 147), χ έ ρ ι ν (=χαί-
ρειν σέ επιγραφή από την 'Ελάτη Κοζάνης: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 896).

2. ει

α) ει αντί ι (=γιωτακισμός)²: Α μ φ ι τ ρ ε ί τ η (=Αμφιτρίτη) (σέ άναθηματική επι-
γραφή από την περιοχή τής Σιάτιστας, βλ. Β C H 17 (1898) 635= W. Baege, De Macedo-
num sacris, 32), Ά ν δ ρ ο ν ε ι κ ο ς (=Ανδρόνικος) (σέ επιγραφή από την περιοχή Τσοτυ-
λίου, βλ. Κ. Σιαμπανόπουλου κέ., Γνωριμία με τόν νομόν Κοζάνης, 215), Ά ν τ ω ν ε ι ν ο υ
(=Αντωνίου) (σέ επιγραφή του τέλους του 2ου π.Χ. αιώνα από τις Πέτρες: Μουσείο Φλώ-
ρινας, άρ. 103), Ά ρ τ ε μ ε ι σ ί α ν (=Αρτεμείσιαν) (σέ επιγραφή του 3ου π.Χ. αιώνα από
την 'Αχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 14 (1931/32), Παράρτημα, 38, άρ. 14),
' Α φ ρ ό δ ε ι τ ο ς (=Αφρόδιτος) (στέν έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. Δήμιτσα, 'Η
Μακεδονία, άρ. 216= Β S A 18 (1911/12) 185-186, άρ. 34), γ ε ι ν ό μ ε ν ο ν (=γινόμενον)
(σέ επιγραφή από τό Κρανοχώρι Καστοριάς, βλ. Δήμιτσα, 'Η Μακεδονία, άρ. 217), Δ ε ι ι
(=Διι) (σέ επιγραφή από την Άνω Κώμη: Μουσείο Κοζάνης), Ε ι σ ί ω ν (=Ίσιών) και Ε ι -
σ ί δ ο τ ο ς (=Ίσιδοτος) (στέν έφηβικό κατάλογο του Σισανίου, βλ. πιό πάνω), έ τ ε μ ή -
σ α ν τ ο (=έτιμήσαντο) (σέ επιγραφή από τό Κρανοχώρι, βλ. πιό πάνω), Θ ε σ σ α λ ο ν ε ι -
κ η (=Θεσσαλονίκη) (σέ επιγραφή του Μουσείου Φλώρινας, άρ. 5), Κ ε ρ κ ε ι ν ι ο ν (=
Κερκίνιον) (σέ επιγραφή τής Αιανής, βλ. Δήμιτσα, 'Η Μακεδονία, άρ. 214), Κ ο ε ι ν τ α
(=Κοίντα) (σέ επιγραφή του 3ου π.Χ. αιώνα από τις Κάτω Κλεινές: Μουσείο Φλώρινας),
Κ λ ε ο (ν) ε ι κ η (=Κλεονίκη) (σέ επιγραφή από τόν Άγιο Δημήτριο 'Εορδαίας, βλ. Χ.

1. Βλ. Schwyzer, Griechische Grammatik, 194 κέ. Το ύ ίδιου, Grammatik, 77
κέ. Blass, δ.π., 62 κέ. Meyer, δ.π., 176 κέ. Meistershans, δ.π., 34 κέ. Mayer,
δ.π., 107 κέ. Thumb, δ.π., 228. R ü s c h, δ.π., 76, κέ. Hauser, δ.π., 34. Nachman-
son, δ.π., 37 κέ. S. r e i n a c h, δ.π., 226. G. Mihailov, δ.π., 24.

2. Βλ. Schwyzer, Grammatik der pergam. Inschriften, 74. Blass, δ.π., 50 κέ. Mei-
stershans, δ.π., 48 κέ. Nachmanson, δ.π., 34 κέ. R ü s c h, δ.π., 65 κέ. Hauser,
δ.π., 31 κέ. S. R e i n a c h, δ.π., 263-264. Chr. Dunant - J. Pouilloux, δ.π., 208.

Μακαρόνα, Α Ε 1936, 11, άρ. 20), Ν ε ι κ ά ν ω ρ (=Νικάνωρ) (στο δόγμα τών Βαυτωνίων, βλ. πιό πάνω), Ν ε ι χ ά ρ χ ο υ (=Νικάρχου) (σέ έπιγραφή από τόν "Άγιο "Αχιλλείο Πρέσπας, βλ. S E G 24 (1969), άρ. 588=Φ. Πέτσας, Διόρθωσις έπιγραφής "Άγίου "Αχιλλείου, «Μακεδονικά» 6 (1964/65) 287-291=Bull. έρ. 1966, 388, άρ. 238), Ν ε ι κ ο μ ά χ ω (=Νικομάχω) (σέ έπιγραφή από την "Αχλάδα Φλώρινας, βλ. πιό πάνω), π ε ν τ α κ ι σ χ ε ί λ ι α (=πεντακισχίλια), π ο λ ε ι τ ά ρ χ η ς (=πολιτάρχης) και π ο λ ε ι τ η ς (=πολίτης) (άναφέρονται έπανειλημμένα σέ έπιγραφή από τόν Κρανοχώρι, βλ. πιό πάνω), π ο λ ε ι τ ε ί α (=πολιτεία) και τ ε ι μ η ς (=τιμής) (σέ έπιγραφή από τόν "Άγιο "Αχιλλείο, βλ. πιό πάνω).

β) *ι άντι ει'*: δ α ν ι σ τ τ ή ς (=δανιστής) (σέ άπελευθερωτική πράξη του 275 μ.Χ. από τήν "Έξοχή: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 146), μ ν ι α ς (=μνειάς) (σέ έπιγραφή από τόν Σκοπό Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, άρ.25), π ι ρ ά σ ι (=πειράσει) (σέ άπελευθερωτική πράξη τής "Έξοχής, βλ. πιό πάνω), Π ο σ ι δ ώ ν ι ο ν (=Ποσειδώνιον) (σέ έπιγραφή από τή Σιταριά Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 436, άρ. 20), τ α μ ι φ (=ταμειφ) (σέ άπελευθερωτική πράξη τής "Έξοχής, βλ. πιό πάνω), χ έ ρ ι ν (=χαίρειν) (σέ έπιγραφή από τήν "Ελάτη: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 896).

3. οι άντι η

'Α ν έ θ ο ι κ ε ν (=άνεθηκεν) (σέ έπιγραφή από τόν Χειμερινό, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 444, άρ. 37=A. Κεραμόπουλλου, δ.π., 33-34).

II. Παθήσεις συμφώνων

I. δ άντι τ

Π λ ε υ ρ ά δ ο υ (=Πλευράτου) (σέ έπιγραφή από τήν Τσοόκα Καστοριάς, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 442, άρ. 32).

2. ν άντι μ²

α) *μβ>β*: γ α ν β ρ φ̄ (=γαμβρφ̄) (σέ έπιγραφή από τήν "Αχλάδα Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 24 (1931/32), Παράρτημα, 38, άρ. 14), σ υ ν β ι φ (=συμβίφ) (σέ έπιγραφές από τήν περιοχή τής Κοζάνης, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, δ.π., 3, άρ. 1), από τήν "Αχλάδα κι από τή Λακκιά Φλώρινας (βλ. Α. Κεραμόπουλλου, δ.π., 40, άρ. 18. Μουσείο Φλώρινας, άρ. 107).

β) *μλ>λ*: ά ν π ε λ ο υ ρ γ ό ς (=άμπελουργός) (σέ έπιγραφή τής Κοζάνης, βλ. Χ. Μακαρόνα, "Αρχαιολογικά Χρονικά, «Μακεδονικά» 2 (1941/42), 638, άρ. 89=J H S 66 (1946) 113), "Ο λ υ ν π ι α ν (=Όλυμπιαν) (σέ έπιγραφή από τή Μελίτη Φλώρινας, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Δ 24 (1931/32), Παράρτημα, 40, άρ. 21).

3. Διπλασιασμός συμφώνων

α) *ν>νν*: 'Ε ν ν ο δ ι α (=Ένοδια) (σέ άπελευθερωτικές πράξεις από τήν "Έξοχή: Μουσείο Κοζάνης, άρ. 146, 153, 166).

1. Βλ. S c h w y z e r, Griechische Grammatik, 192 κέ. Τ ο υ ἱ δ ι ο υ, Grammatik der pergam. Inschriften, 51 κέ. B l a s s, δ.π., 31 κέ. M e y e r, δ.π., 125 κέ. M e i s t e r h a n s, δ.π., 35 και σημ. 192. N a c h m a n s o n, δ.π., 40. R ü s c h, δ.π., 35. M a y s e r, δ.π., 87 κέ. G. M i h a i l o n, δ.π., 26-27.

2. Βλ. S c h w y z e r, Griech. Grammatik, 213. Τ ο υ ἱ δ ι ο υ, Grammatik der pergam. Inschriften, 121. M e i s t e r h a n s, δ.π., 84, 112. N a c h m a n s o n, δ.π., 104 κέ. R ü s c h, δ.π., 260 κέ. M a y s e r, δ.π., 233 κέ. S. R e i n a c h, δ.π., 243. G. M i h a i l o n, δ.π., 60.

β) τ)ττ: δ α ν ι σ τ τ ῆ ς (=δανειστής) (σὲ ἀπελευθερωτικῆ πρᾶξιν ἀπὸ τὴν Ἐξοχῆ: Μουσεῖο Κοζάνης, ἀρ. 146).

4. Ἀπλοποίηση διπλῶν συμφώνων (ρ(ρρ))

Ἄ ρ α β έ ο ς (=Ἄρραβαῖος) καὶ Ἄ ρ ι δ α ῖ ο ς (=Ἄρριδαῖος) (στὸ δόγμα τῶν Βαττωναίων, βλ. Ν. Παππαδάκι, Εἰς τὸ δόγμα Λαπιναίων τῆς Ὀρεστίδος, «Ἀθηνᾶ» 25(1913) 462 κέ.

5. Ἀφομοίωση συμφώνων

α) Ἐσωτερικὴ ἀφομοίωση (γ-κ)κ-κ, κ-χ) χ-χ)¹: κ λ υ κ υ τ ᾶ τ ω (=γλυκυτάτω) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸ Σκοπὸ Φλώρινας, βλ. Ν. Παππαδάκι, δ.π., 439, ἀρ. 25), Ν ε ι χ ᾶ ρ - χ ο υ (=Νικάρχου) (σὲ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἀχιλλεῖο Πρέσπας, βλ. Φ. Πέτσα, «Μακεδονικά» 6 (1964/65) 287-291=Bull. ἐρ. 1966, 388, ἀρ. 238=S F G 24 (1969), ἀρ. 588).

β) Ἀφομοίωση στὸ τέλος τῶν λέξεων (κ)γ): ἔ γ δ ἔ Φ ι λ ι π π ο υ (σὲ ἐπιγράμμα ἀπὸ τὴν Καισαρεία, βλ. Α. Κεραμόπουλλου, Α Ε 1933, 48).

Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΣΑΜΑΡΗΣ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (1788-1810)

Ο ΕΙΤΑ ΧΑΛΚΗΔΟΝΟΣ (1810-1820).

Κύπριος ἢ Κρής;

Εἰς σύντομον ἐργασίαν, δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ διαλαμβάνουσαν ἔκδοσιν καὶ σχολιασμὸν ἐγκυκλίου τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης (1 Σεπτεμβρίου 1791) ὑπὲρ βοήθειας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης τοῦ Παγγαίου ὄρους, ἐγένετο λόγος περὶ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γερασίμου², ὁ ὅποιος, συμφώνως πρὸς συγχρόνους αὐτοῦ μαρτυρίας, κατήγετο ἐκ Κρήτης³.

Τὴν ἰδίαν ἐποχὴν ἐδημοσιεῖθη ἐνδιαφέρουσα περὶ τοῦ Γερασίμου μελέτη, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀναφέρεται ὅτι οὗτος ἦτο Κύπριος τὴν καταγωγὴν⁴. Παραθέτων ὁ συγγραφεὺς τῆς

1. Βλ. Schwyzer, Griech. Grammatik, 257. Τοῦ Ἰδίου, Pergam. Inschriften, 126 κέ. Blass, δ.π., 72. Meyer, δ.π., 390. Giese, Aelöfischer Dialekt, 85. Meisternans, δ.π., 102 κέ. Kretschmer, Die griechischen Vasenschriften, ihrer Sprache nach untersucht, δ.π., 222 κέ. Hauser, δ.π., 70. Maysen, δ.π., 233 κέ. S. Reinach, δ.π., 243-248.

2. Ἄποστολίου Ἀθ. Γλαβίνα, Ἐγκύκλιος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης ὑπὲρ βοήθειας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Εἰκοσιφοινίσσης, «Μακεδονικά» 21(1981) 353-356.

3. Α. Παπαδόπουλου - Κεραμῆως, Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας ἢ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραμμάτων περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν παλαιστινῶν, τόμος τρίτος, Πετρούπολις 1897 (Bruxelles 1963), σ. 200, 206, 343-344, 354.

4. Α. Τηλλυρίδου, Γεράσιμος ὁ Κύπριος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1788-1810) καὶ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος (1810-1820), «Θεολογία» 52(1981) 530-549 ἰδιαίτερος δὲ 532 καὶ ὑποσ. 4.